

الگوهای فضایی بزهکاری با محدوده‌های اسکان غیررسمی (مورد مطالعه: جرایم سرقت در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ورامین)

وحید عباسی فلاح^۱، سید محمدرضا رضوی پاریزی^۲، مسلم میهن‌خواه^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۱۲/۲۴
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۲/۱۸

از صفحه ۱۰۹ تا ۱۳۴

پژوهشنامه جغرافیای انسانی
سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶

چکیده

شهر ورامین باتوجه به مهاجرپذیری گسترده در چند دهه اخیر از رشد جمعیتی و کالبدی چشمگیری برخوردار بوده است. از جمله پیامدهای ناگوار این رشد شتابان شکل‌گیری مناطق اسکان غیررسمی در این شهر است. هدف این پژوهش تحلیل فضایی-کالبدی ناهنجاری‌های اجتماعی در مناطق اسکان غیررسمی شهر ورامین و عوامل بروز آنها در این محدوده است. جمعیت آماری این پژوهش همه جرایم مربوطه سرقت منازل مسکونی، خودرو، مغازه و دیگر جرایم مربوطه جرم سرقت است. پژوهش حاضر با روش توصیفی-تحلیلی مبتنی بر اطلاعات آماری و مشاهدات میدانی انجام شده است. در واقع، برای شناسایی و درک الگوهای فضایی بزهکاری از روش‌های آماری گرافیک مبنا در محیط نرم‌افزار سامانه اطلاعات جغرافیایی استفاده شده است. بنابراین، ابتدا برای تشخیص نوع الگوی رخداد بزهکاری از آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه استفاده شده است و سپس برای شناسایی و درک الگوهای فضایی پیوسته بزهکاری از روش خوشه‌بندی تخمین تراکم کرنل استفاده شده است و در نهایت، وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله‌های مذکور با استفاده از مشاهدات میدانی و اسناد رسمی مورد مطالعه قرار گرفت. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد عمده کانون‌های جرم‌خیز در شهر ورامین بر روی این محدوده‌های غیررسمی قرار گرفته است به طوری که از ۵ کانون عمده جرم‌خیز ۴ کانون جرم‌خیز در این محدوده‌ها جای گرفته است که در مجموع ۳۰،۳۲٪ از کل جرایم سرقت را به خود اختصاص داده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد فقدان پاسگاه انتظامی و ضعف حضور نیروهای انتظامی از مهم‌ترین مشکلات روند جرم‌خیزی در این محدوده‌ها بوده است. همچنین، بافت کالبدی محله‌ها باتوجه به وجود زمین‌های بایر در بین محله‌ها وجود نقاط کور، فقدان نورپردازی صحیح و رعایت نکردن اصول طراحی محیطی در پیشگیری از جرم در بروز جرم و شکل‌گیری کانون‌های جرم‌خیز در این محدوده‌های شهری بسیار مؤثر بوده است.

کلید واژه‌ها: جغرافیای جرم، الگوی بزهکاری، اسکان غیررسمی، شهر ورامین.

۱- دانشجوی کارشناسی‌ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران (نویسنده مسئول مکاتبات)، vahidabbasi@ut.ac.ir

۲- کارشناس‌ارشد علوم اجتماعی و کارشناس تصادفات، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد زرنند کرمان.

۳- دانشجوی کارشناسی‌ارشد گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد سمنان.

مقدمه

سکونتگاه‌های غیررسمی پدیده‌ای جهانی است که بسیاری از کشورها در سراسر جهان از آن رنج می‌برند (A.khalifa, 2015: 1151). به طوری که جهان در قرن ۲۰ و ۲۱ شاهد رشد سریع شهرنشینی و افزایش ناگهانی زاغه‌ها بود (Jain & et al, 2015: 87). این واقعه در اثر تشدید نابرابری‌های اقتصادی، اجتماعی و رفاهی میان شهر و روستا در سده اخیر رخ داده است به طوری که اغلب این مهاجران زندگی در محله‌های فقیرنشین شهر را بر زندگی در مناطق روستایی ترجیح می‌دهند. به عبارت دیگر، این روند نشان‌دهنده عمق نابرابری میان شهرها و روستاهاست. در واقع، به دلیل گرانی مسکن و عدم توانایی مالی و همچنین پایین بودن سطح مهارت‌های فنی مهاجران اکثر آنان ناخواسته به سوی مناطقی از شهر هدایت می‌شوند که از حداقل امکانات، خدمات و کیفیت محیطی برخوردار است (نیو ویرث، ۲۰۰۵: ۶).

حاشیه‌نشینی یا به تعبیر امروزی اسکان غیررسمی نوعی سکونت در فضای شهری است که در تمامی ابعاد سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و حقوقی با سایر انواع سکونتگاه‌های موجود در شهر تفاوت‌های اساسی را نشان می‌دهد. از ویژگی‌های این مناطق می‌توان به واحدهای مسکونی روبه ویران، فرسوده با تجهیزات ناقص، تسلط فرهنگ فقر و انعکاس آن در رفتارهای اجتماعی مردم، فقر اقتصادی مردم، گوشه‌گیری مردم از همه جریان‌های شهری، جدایی‌گزینی مردم از سایر طبقات شهری و عدم توجه سازمان‌های مسئول به احتیاجات محله اشاره کرد (شکویی، ۱۳۵۵: ۲). در کل بر طبق تعریف اسکان بشر سازمان ملل ساکنان آن با شرایط بد زندگی و کمبود خدمات ضروری روبه‌رو هستند. بر طبق این تعریف زاغه‌ها ۵ ویژگی دارند: شرایط ناامن سکونتی، کمبود دسترسی به آب سالم، کمبود دسترسی به تجهیزات بهداشتی و سلامتی و سایر زیرساخت‌ها و کیفیت زندگی پایین و تراکم بیش از حد (Un-Habitat, 2006). رشد این‌گونه سکونتگاه‌ها به صورت اتفاقی نیست بلکه از عوامل اقتصادی، فیزیکی (طبیعی) و فرهنگی تأثیر می‌پذیرد (Ragheb, El-shimy, & Ragheb, 2016: 418). از این‌رو، حاشیه‌نشینی به‌عنوان آیینه تمام‌نمای مسائل شهری جایگاه و اهمیت خاصی در

1- Un Hbitat.

تحقیقات علمی پیدا کرده است (شاطریان و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۰-۱۱).

اسکان غیررسمی در ایران به دلیل فرایند سریع شهرنشینی بعد از اصلاحات ارضی به یک معضل جدی شهرهای بزرگ به خصوص کلانشهرها تبدیل شده و با وجود به کارگیری روش‌های مختلفی همچون تخریب، محرومیت قانونی و عدم امکان دسترسی به شبکه‌های زیرساختی روزبه‌روز بر گسترش محدوده و ابعاد مختلف آن افزوده شده است (پیری و همکاران، ۱۳۹۰: ۱۲۰) و طبق برخی برآوردها در حال حاضر حدود هفت میلیون نفر حاشیه‌نشین در ایران وجود دارد (میره‌ای و همکاران، ۱۳۹۱: ۵). روند گسترش شهر ورامین با احداث کارگاه‌ها و کارخانه‌ها از دهه ۱۳۳۰ به این سو به‌ویژه در دهه ۴۰ و ۵۰ سیل مهاجران را به کانون‌های کسب‌وکار این شهر گسیل داشت. این وضعیت، که تا دهه‌های ۶۰ و ۷۰ نیز ادامه داشت، از یک سو به سوداگری‌های زمین دامن زد و بسیاری از مالکان زمین‌های زراعی را به سوی قطعه‌قطعه کردن زمین و فروش آن به مهاجران سوق داد و از سوی دیگر مهاجران بیش‌تری را به سوی خود جلب کرد (مهندسین مشاور شارستان، ۱۳۹۱: ۲۵).

هم‌اکنون نیز با گسترش روند فوق پدیده حاشیه‌نشینی یا همان اسکان غیررسمی در نواحی شهری ورامین به‌ویژه در قسمت‌های حاشیه‌ای شهر، که در گذشته جزو نقاط روستایی محسوب می‌شدند، اکنون با گسترش فیزیکی شهر و به تبع آن افزایش حریم قانونی شهر این مناطق بخشی از محله‌های شهری را تشکیل می‌دهند که از لحاظ سرانه‌های استاندارد شهری جزو محروم‌ترین محله‌ها به حساب می‌آیند و طبق طرح ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی ورامین ۵ پهنه نابسامان شهری شناسایی شده که شامل محله‌های لرآباد خیرآباد، قشلاق عمروآباد، گل‌تپه (شهرک مدرس)، سکینه بانو (محله امامزاده علی) و ده شریفا است، که از نظر بافت کالبدی و وضعیت اجتماعی نسبت به سایر شهر از کیفیت پایینی برخوردارند و همین امر سبب شده است که ناهنجاری‌های اجتماعی ظهور و گسترش یافته و به معضل اصلی این نواحی تبدیل شده است.

در این زمینه از مهم‌ترین جرایمی که در سطح شهر ورامین به وقوع می‌پیوندد جرایم سرقت است به طوری که براساس آمار دفتر تحقیقات کاربردی شهر ورامین بیش از ۷۶۰ فقره جرایم سرقت در طول دوره زمانی سه ماهه ۱۲/۲۶ تا ۱/۱۶ سال‌های ۱۳۹۲، ۹۳، ۹۴ و ۹۵ در محدوده قانونی شهر ورامین ثبت شده است (دفتر تحقیقات کاربردی

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

شهر ورامین، ۱۳۹۵) که این موضوع نشان از آمار بالای این نوع از بزهکاری در سطح شهر ورامین دارد. باتوجه به این موضوع و اهمیتی که جرایم سرقت در سطح شهر ورامین دارد پژوهش حاضر می‌کوشد تا محدوده‌های آلوده و جرم‌خیز شهر ورامین را با در نظر گرفتن نوع و میزان جرایم سرقت و باتوجه به رابطه مکانی-فضایی مورد تحلیل و ارزیابی قرار دهد تا از این طریق بتوان نسبت به اتخاذ سیاست‌ها و تدابیر لازم برای کنترل بزهکاری در این شهر اقدام نمود. مهم‌تر این‌که با ایجاد تغییرات اساسی در عوامل به وجود آورنده یا تسهیل‌کننده فرصت‌های بزهکاری نظیر طراحی و معماری فضای کالبدی مقاوم از دیدگاه جرم‌شناسی امکان پیشگیری از وقوع بسیاری از جرایم سرقت فراهم گردد.

مبانی نظری

سکونتگاه غیررسمی

سکونتگاه غیرقانونی را می‌توان به‌عنوان یک منطقه مسکونی تعریف کرد که بدون مطالبه قانونی برای دریافت زمین و یا اجازه از سوی مقامات مربوطه برای ساختن خانه توسعه یافته است (هادیزاده بزاز، ۱۳۸۲: ۱۷). در واقع، حاشیه‌نشینی به شرایط غیر داوطلبانه گروه‌ها و افرادی که در حاشیه اقتصاد، اجتماع و سیاست قرار می‌گیرند گفته می‌شود که از دسترسی آنها به منابع، دارایی‌ها، خدمات و آزادی حق انتخاب از بین گزینه‌ها جلوگیری می‌شود و در نهایت به فقر می‌انجامد. بنابراین، این مفهوم بیشتر با بی‌عدالتی، آسیب‌پذیری و فقدان دسترسی به نیازهای اساسی ارتباط دارد (Husmann, 2016: 421). این سکونتگاه‌ها از آن‌رو غیررسمی نامیده می‌شوند که در رابطه با موضوع حق مالکیت سکونت، برنامه‌ریزی شهری، طراحی و ساخت‌وساز از قانون‌های رسمی پیروی نمی‌کنند (Dovey, 2015: 5). در حال حاضر تعداد زیادی از مردم شهرنشین کشورهای در حال توسعه در سکونتگاه‌های غیررسمی زندگی می‌کنند. در کنار شرایط فقیرانه سکونت و دسترسی ناکافی به زیرساخت‌ها و خدمات پایه‌ای به دلیل ترک اجباری سکونتگاه‌ها ترس دایمی ساکنان آنها را تهدید می‌کند (Nakamura, 2016: 151). مسئله سکونتگاه‌های غیررسمی از دیدگاه‌های متفاوتی نگریسته شده و براساس آن نیز با رویکردها و نگرش‌های مدیریتی متفاوتی روبه‌رو بوده است. گاهی به‌عنوان یک غده سرطانی ناشی از تجمع فقرای زیاده‌خواه و برآمده از

فرهنگ فقر راهی جز برچیدن و تخریب آنها دیده نشده و گاه به‌مثابه یک راه‌حل درخور توجه بیشتر و در نتیجه بهسازی و توانمندسازی دانسته شده است (ایراندوست، ۱۳۸۹: ۹).

رویکرد بوم‌شناختی (اکولوژی اجتماعی)

علم جرم‌شناسی پدیده بزهکاری، عوامل، اوضاع یا احوال و مقتضیات فردی و اجتماعی و محیطی، که در بروز رفتار جنایی و حالت عمومی تبه‌کاری اثر داشته و یا در آن سهیم بوده است، را بررسی می‌کند. همان‌گونه که از تعریف فوق استنباط می‌شود یکی از اهداف مهم جرم‌شناسی مبارزه با بزهکاری، شناسایی عوامل جرم‌زا و به اصطلاح شرایطی است که مجرم را به سمت جرم و کجروی سوق می‌دهد (کلانتری و دیگران، ۱۳۹۳: ۸۳). علم جرم‌شناسی محیطی مطالعه جرم، جنایت، آزار و اذیت است به‌گونه‌ای که علت وقوع آنها در وهله اول مربوط به مکان‌های ویژه و در وهله دوم مربوط به شیوه‌ای است که اشخاص و سازمان‌ها به فعالیت‌های‌شان به‌وسیله عوامل فضایی یا مکان‌محور شکل می‌دهند (مشکینی و دیگران، ۱۳۹۰: ۴). همچنین، میزان جرم با برخی شاخص‌های اجتماعی-اقتصادی از جمله: حاشیه‌نشینی و غیراستاندارد بودن محل زندگی، اجاره‌نشینی، بی‌سوادی یا کم‌سوادی، تراکم بالای جمعیت، وجود اقلیت‌های قومی و بالا بودن نرخ متولدان خارجی ارتباط دارد (گلی و مغانی رحیمی، ۱۳۹۳: ۴۴۷).

درواقع، چارچوب نظری استفاده‌شده در این پژوهش عمدتاً براساس نظریه بوم‌شناختی و جمعیت‌شناختی مکتب شیکاگو است که توسط جامعه‌شناسانی چون پارک و برگس مطرح شد. در این رویکرد بر ویژگی‌های مکانی، فیزیکی و محیطی مؤثر بر جرم تأکید می‌شود. در اوایل قرن بیستم کلیفورد شارو و هنری مک‌کی با تأکید و تمرکز بر خصوصیات محل به‌جای خصوصیات مجرمان در ماهیت تحقیقات جرم‌شناسی تغییرات بنیادی پدید آوردند و مطالعه جرم را به زمینه اجتماعی و اجتماعات وارد کردند. آنها با مطالعه محله‌ها و سرگذشت زندگی بزهکاران به این نتیجه دست یافتند که محلات دارای بالاترین میزان جرم در نواحی صنعتی و تجاری قرار دارند. استارک پنج جنبه ساختار شهری را به‌عنوان فاکتورهای پیش‌بینی‌کننده ارتکاب جرم در محلات و کاهش نظارت اجتماعی غیررسمی برشمرد که عبارت بودند از تراکم، فقر، کاربری مختلط (وجود اقامتگاه، صنایع و فروشگاه‌ها در یک مکان)، مهاجرت (ورود و خروج مداوم به آن) و خرابی و فروریختگی ساختمان‌ها (رضایی بحرآباد، ۱۳۸۹: ۸۰).

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

این نظریه تأکید عمده‌ای بر مسئله تراکم جمعیت، حجم جمعیت و عوامل بوم‌شناختی و تأثیر هریک از آنها بر میزان وقوع جرم و حتی نوع جرم را مورد بررسی قرار می‌دهد (بیانلو و منصوریان، ۱۳۸۵: ۳۵). جامعه‌شناسان مکتب شیکاگو از آغاز قرن بیستم برخی از رفتارهای انحرافی نظیر خودکشی، طلاق و فحشاء را در شهر شیکاگو مورد بررسی قرار دادند و هدفشان درک تأثیر عوامل جمعیت‌شناختی مانند سن، بعد خانوار، تراکم و مهاجرت و عوامل بوم‌شناختی نظیر قومیت، نژاد و محل سکونت بود. آنها بر بی‌سازمانی اجتماعی تأکید نموده و جرم و بزهکاری را مورد مطالعه ویژه قرار دادند (احمدی، ۱۳۸۳: ۶۳). مکتب جامعه‌شناسی شیکاگو نخستین مکتبی بود که جرایم شهری را در محیط‌های شهری با توجه به ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مناطق متفاوت شهر بررسی کرد و بر این عقیده بود که رفتار ساکنان شهری در قالب محیط‌های شهری قابل مطالعه است (کامران‌نیا، ۱۳۸۵: ۱۶). نمودارها و تصاویر گرافیکی از پدیده‌های اجتماعی نگاه داشته می‌شد و ارقام نشانگر نوعی ثبات بود که به یک انقلاب اندیشه‌ای در زمینه علیت بزه منجر می‌شد (ویلیامز و مک‌شین، ۱۳۸۳: ۷۲).

پژوهش‌های انجام‌شده در این زمینه همگی در چند اصل اشتراک داشتند:

- ۱- محیط فیزیکی قادر است رفتار شهروندان را در خصوص مشاهده و دستگیری مجرمان تغییر بدهد؛
- ۲- محیط فیزیکی قادر است مانع ایجاد جرم شود و یا ارتکاب جرم را با دشواری روبه‌رو نماید؛
- ۳- محیط فیزیکی قادر خواهد بود با از بین بردن گوشه‌های پنهان و مکان‌های مخفی یا راه‌های مناسب فرار مانع رفتارهای مجرمانه و فرار مجرمان گردیده و از ارتکاب جرم جلوگیری کند (تهرانی، ۲۵: ۱۳۹۰).

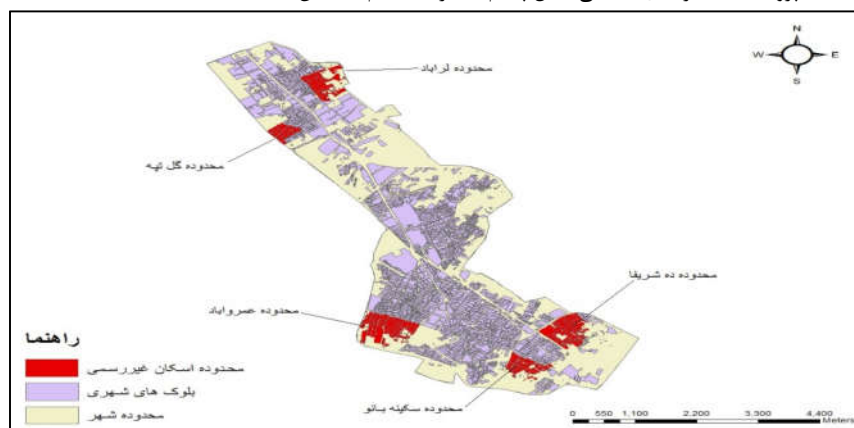
روش تحقیق

تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی مبتنی بر اطلاعات کتابخانه‌ای، آماری و مشاهدات میدانی انجام شده است. جمعیت آماری این پژوهش مجموعه جرایمی بوده است که در دوره زمانی ۱۲/۲۶ تا ۱/۱۶ سال‌های ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ در محدوده قانونی شهر ورامین رخ داده و در کلانتری‌های شهر ورامین و واحدهای پلیس آگاهی برای آنها پرونده تشکیل شده است. در واقع، برای شناسایی و درک الگوهای مکانی بزهکاری از روش‌های آماری گرافیک مبنا در محیط نرم‌افزار سامانه اطلاعات جغرافیایی GIS و برای درک ارتباط بزهکاری با اسکان غیررسمی از روش تحلیلی بوم‌شناختی (رابطه مکان و جرم) استفاده شده است. در این ارتباط داده‌های مربوط به جرایم سرقت به صورت وقایع نقطه‌ای در نظر گرفته شده است. لذا، ابتدا برای تشخیص نوع الگوی رخداد بزهکاری از آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه استفاده شده است و سپس برای شناسایی و درک الگوهای فضایی بزهکاری از روش خوشه‌بندی تخمین تراکم کرنل استفاده شده است و نهایتاً وضعیت اقتصادی، اجتماعی و کالبدی محله‌های یادشده با استفاده از مشاهدات میدانی و اسناد رسمی مورد مطالعه قرار گرفته است.

محدوده و قلمرو پژوهش

شهر ورامین با ۲۶۳۵ هکتار و با جمعیت ۲۱۸۹۹۱ نفر در ارتفاع ۹۱۵ متری از سطح زمین قرار دارد. این شهر از غرب با شهرستان ری، از شرق با شهر پیشوا، از جنوب با جوادآباد و کویر مرکزی و از شمال با شهرستان پاکدشت و شهر قرچک مجاور است (مهندسین مشاور شارستان، ۱۳۹۱: ۴۹). این شهر از نظر تقسیمات درون‌شهری به ۱۱ ناحیه و ۳۵ محله تقسیم می‌شود.

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

نقشه (۱): موقعیت فضایی محدوده‌های اسکان غیررسمی در شهر ورامین

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

محدوده و قلمرو این پژوهش شامل بخشی از ۵ محله شناخته شده به عنوان نواحی اسکان غیررسمی شناخته شده است که با نام‌های لراآباد، گل تپه، عمروآباد، ده شریفا و سکنه بانو شناخته می‌شوند و در حاشیه شهر قرار گرفته‌اند که در این میان بیشترین جمعیت و وسعت محدوده‌های غیررسمی متعلق به عمروآباد است.

جدول (۲): جمعیت و مساحت محله‌های اسکان غیررسمی شهر ورامین

ردیف	نام سکونتگاه غیررسمی	مساحت (هکتار)	جمعیت (نفر)
۱	قشلاق عمروآباد	۷۰/۷	۱۲۹۲۴
۲	لرآباد خیرآباد	۲۷/۲	۱۳۰۶۲
۳	گل تپه (شهرک مدرس)	۲۱/۴	۸۸۳۲
۴	سکنه بانو (محله امامزاده علی)	۲۷/۱	۹۸۴۷
۵	ده شریفا	۵۳/۴۸	۱۲۸۰۵

(منبع: مهندسین مشاور شارسنان، ۱۳۹۱).

محله لراآباد با جمعیت ۱۳۰۶۲ و وسعتی معادل ۲۷,۲ هکتار در منطقه خیرآباد شمالی شهر ورامین قرار دارد. محدوده سکونتگاه‌های غیررسمی در این محدوده (محله جوادالائمه) با جمعیتی معادل ۲۷۶۱ و مساحتی حدود ۱/۳ هکتار تقریباً ۶/۳٪ از مساحت کل محله را به خود اختصاص داده است. فاصله زیاد با مرکز شهر ورامین و همچنین قرارگیری در حاشیه شهر و در مجاورت زمین‌های کشاورزی از ویژگی‌های

موقعیت قرارگیری این منطقه به‌شمار می‌رود (مهندسين مشاور شاستان، ۱۳۹۱: ۹). محله گل‌تپه یا شهرک مدرس با جمعیت ۱۶۰۴۲ نفر و وسعتی معادل ۴۹/۴ هکتار می‌باشد. همجواری با راه‌آهن و دوری از مرکز شهر از مهم‌ترین ویژگی‌های این محدوده است. محدوده اسکان غیررسمی در جنوب محله گل‌تپه با جمعیت ۱۳۹۴ نفر و مساحتی حدود ۲/۹ هکتار ۵/۸٪ از مساحت کل محله گل‌تپه را به خود اختصاص داده است. چالش اصلی این محدوده وقفی بودن زمین‌های محله است (همان، ۳۶).

محله سکینه‌بانو با وسعتی حدود ۱۵/۵۱ هکتار در جنوب شهر ورامین در اطراف بارگاه بی‌بی سکینه‌بانو جای گرفته است اما محدوده سکونتگاه‌های غیررسمی شناسایی‌شده در این محله محدوده محله امامزاده علی است. این محدوده وسعتی برابر با ۷ هکتار و جمعیتی بالغ بر ۲۲۲۷ نفر دارد که در بخش جنوبی سکینه‌بانو واقع شده است (همان، ۸۱). محله عمروآباد با وسعتی حدود ۲۵ هکتار در حاشیه جنوب‌غربی شهر ورامین در مجاورت با کانال آب شهر قرار گرفته است. ملحق‌شدن به محدوده شهر و نزدیکی و دسترسی آسان به مرکز شهر در کنار دلایل اقتصادی، سیاسی و ضعف مدیریتی در قبال حجم بالای مهاجرت باعث شکل‌گیری محله‌های فقیرنشین با ساخت‌وسازهای غیررسمی در این محدوده گردیده است. محدوده سکونتگاه‌های غیررسمی این محله مساحتی بالغ بر ۱۰ هکتار دارد که حدوداً ۴۰٪ مساحت کل محله را شامل می‌گردد (همان، ۵۸). محدوده اسکان غیررسمی محله ده‌شرفا معادل ۹٪ از مساحت ۸۱/۵ هکتاری محله است. همجواری با خط راه‌آهن از جنوب، کمربندی ورامین - پیشوا از غرب و شمال رشد این محله را به سمت اراضی کشاورزی در شرق سوق داده است. این امر زمینه‌ساز احداث مسکنی با ساختمان‌های ناپایدار و بدون جواز برای اقشار با درآمد پایین در منطقه شده است (همان، ۱۰۱).

یافته‌های پژوهش

طبق آمار رسمی دفتر تحقیقات راهبردی جرایم ارتكایی بزه سرقت در ۱۳۵۱۳ طبقه‌بندی شده که در مجموع ۷۶۵ فقره سرقت را شامل می‌شود. همه جرایم ذیل در حوزه قانونی شهر ورامین رخ داده است و جرایم مربوطه نقاط روستایی و شهرستان ورامین را دربر نمی‌گیرد.

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

جدول (۲): فراوانی و درصد وقوع جرائم سرقت در شهر ورامین

نوع بزه سرقت	فراوانی	درصد فراوانی	نوع سرقت	فراوانی	درصد فراوانی
خودرو	۹۶	۱۲,۵	کش‌زنی	۱۵	۲
قطعات خودرو	۲۵۱	۳۲,۸	قاپ‌زنی	۲۴	۳,۱
منزل مسکونی	۱۲۹	۱۶,۹	جیب‌بری	۴	۰,۵
مغازه	۳۱	۴,۱	تجهیزات برق	۱۹	۲,۵
موتورسیکلت	۶۵	۸,۵	احشام	۵	۰,۷
اماکن خصوصی	۵۹	۷,۷	سایر جرائم	۳۱	۴,۱
اماکن عمومی	۳۶	۴,۷	مجموع	۷۶۵	۱۰۰

(منبع: دفتر تحقیقات کاربردی ناجای شهر ورامین و محاسبات نگارندگان).

طبق جدول شماره (۲) سرقت قطعات خودرو با ۳۲,۸٪ و سرقت خودرو با ۱۲,۵٪ در مجموع با ۴۵,۳٪ نزدیک به نیمی از کل جرائم ارتكابی را شامل می‌شود که رقم بالایی را به خود اختصاص داده است. در رده بعدی سرقت منازل مسکونی با ۱۶,۹٪ آمار بالایی از وقوع بزهکاری را دربر گرفته است. به‌علاوه فراوانی وقوع جرائم در محله‌های اسکان غیررسمی شهر ورامین مطابق با جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که در مجموع ۳۰,۳۲٪ از جرائم سرقت در شهر ورامین در محدوده‌های اسکان غیررسمی رخ داده است. این در حالی است که نتایج جدول مذکور تنها از بروز جرائم در خود این محدوده‌ها به‌دست آمده است و اگر مناطق پیرامونی محله‌ها را نیز به‌عنوان مناطق اثرپذیر در نظر بگیریم آمار وقوع این جرائم به میزان قابل‌توجهی افزایش پیدا خواهد کرد. با توجه به میزان جرائم ارتكابی بیشتر آن جرائم سرقت در محدوده اسکان غیررسمی عمروآباد با ۸,۲۳٪ از کل جرائم در رتبه نخست قرار گرفته است و در رده‌های بعدی گل‌تپه با ۷,۳٪ و به‌ترتیب لرآباد، ده‌شریفا و سکینه‌بانو قرار گرفته است.

جدول (۳): فراوانی و درصد وقوع جرائم سرقت در محدوده‌های اسکان غیررسمی

محل‌های اسکان غیررسمی	فراوانی	درصد از کل جرائم سرقت
لرآباد	۴۹	۶,۴
گل‌تپه	۵۶	۷,۳۲
سکینه‌بانو	۳۰	۳,۹۲
عمروآباد	۶۳	۸,۲۳
ده‌شریفا	۳۴	۴,۴۴
مجموع	۲۳۲	۳۰,۳۲

(منبع: نگارندگان)

آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه (NNI)

شاخص نزدیک‌ترین همسایه روشی ساده و سریع برای آزمون خوشه‌ای بودن یا تمرکز جرایم در یک محدوده جغرافیایی است. با نتایج این آزمون به سرعت می‌توان دریافت که آیا داده‌های مجرمانه تمرکز خوشه‌ای دارند یا خیر؟ اگر نتیجه آزمون داده‌های مجرمانه شکل خوشه‌ای نداشته باشد کانون‌های جرم‌خیزی شکل نگرفته است و دیگر لازم نیست پژوهشگر وقت خود را برای شناسایی کانون‌های جرم‌خیز صرف کند. اگر نتیجه آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه برابر ۱ باشد داده‌های بزهکاری به صورت تصادفی توزیع شده است و اگر نتیجه کوچک‌تر از ۱ باشد بیانگر خوشه‌ای بودن داده‌های مجرمانه است. همچنین، اگر شاخص نزدیک‌ترین همسایه بزرگ‌تر از ۱ باشد نشانگر الگوی توزیع یکنواخت داده‌های مجرمانه است. در این رابطه از نمره Z می‌توان برای اطمینان از صحت آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه استفاده کرد. هرچه نمره Z عدد منفی بزرگ‌تری باشد بیشتر می‌توان به درستی آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه اطمینان کرد.

جدول (۴): شاخص نزدیک‌ترین همسایه و نمره Z دسته‌های جرم در شهر ورامین

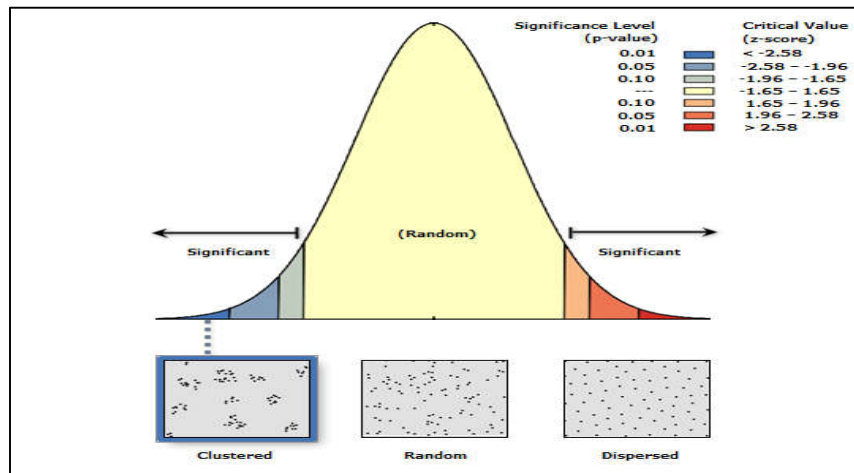
جرم	نمره Z	شاخص نزدیک‌ترین همسایه	الگوی بزهکاری
کل جرایم سرقت	-۲۴/۲۱	۰/۵۴۱	کاملاً خوشه‌ای
سرقت موتورسیکلت	-۵/۳۶	۰/۶۵۲	کاملاً خوشه‌ای
سرقت منزل	-۸/۷۱	۰/۵۹۸	کاملاً خوشه‌ای
سرقت مغازه	-۱/۶۴	۰/۸۴۲	کاملاً خوشه‌ای
سرقت قاپ‌زنی و کیف‌زنی	-۳/۶۸	۰/۷۰۶	کاملاً خوشه‌ای
سرقت خودرو و قطعات خودرو	-۱۴/۳۵	۰/۵۹۶	کاملاً خوشه‌ای
سرقت تجهیزات برق	-۱/۲۹	۰/۸۴۴	کاملاً خوشه‌ای
سرقت اماکن عمومی	-۳/۱۴	۰/۷۲۵	کاملاً خوشه‌ای
سرقت اماکن خصوصی	-۵/۶۶	۰/۶۰۷	کاملاً خوشه‌ای
سرقت احشام	۵/۲۲	۲/۲۲۰	توزیع یکنواخت
سایر جرایم سرقت	-۳/۷۸	۰/۶۴۴	کاملاً خوشه‌ای

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

طبق جدول شماره (۴) و نمودار موران جرایم سرقت در شهر ورامین نمره شاخص نزدیک‌ترین همسایه کل جرایم سرقت در شهر ورامین برابر با ۰/۵۴۱ و کمتر از ۱ و

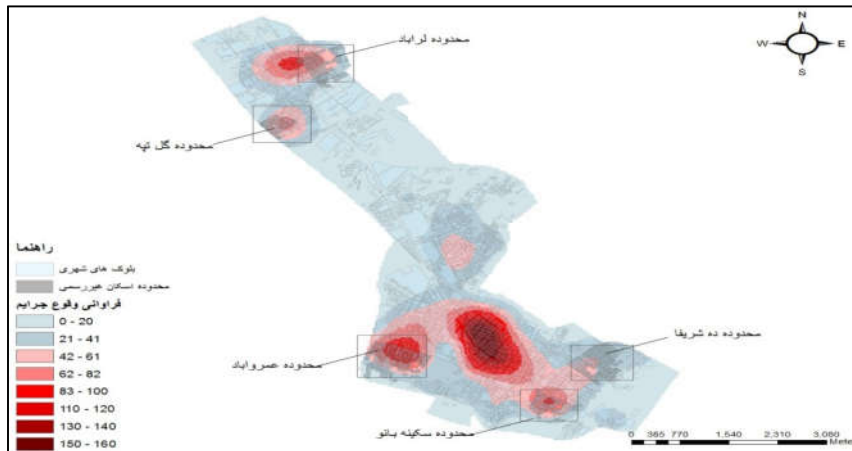
پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

نشانگر خوشه‌ای بودن داده‌های مجرمانه در این شهر است. نمره منفی Z نیز با عدد $-۲۴/۲۱$ صحت این ادعا را بیشتر تأیید می‌کند. همه جرایم سرقت در شهر ورامین به جز جرایم سرقت احشام با نمره کمتر از ۱ و از نوع خوشه‌ای هستند. نمره Z منفی آنها نیز تأییدکننده شاخص نزدیک‌ترین همسایه است اما سرقت احشام با نمره بالای ۱ از نوع یکنواخت بوده و الگوی خوشه‌ای نداشته است.

نمودار(۱): نمودار موران الگوی جرایم سرقت در شهر ورامین
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

بررسی تطبیقی اسکان غیررسمی و جرایم سرقت با استفاده از روش تخمین تراکم کرنل روش تخمین تراکم کرنل یکی از مناسب‌ترین روش‌ها برای به تصویر کشیدن داده‌های بزهکاری به صورت پیوسته است. این آزمون سطح همواری از تغییرات در تراکم نقاط جرم در روی محدوده ایجاد می‌کند.

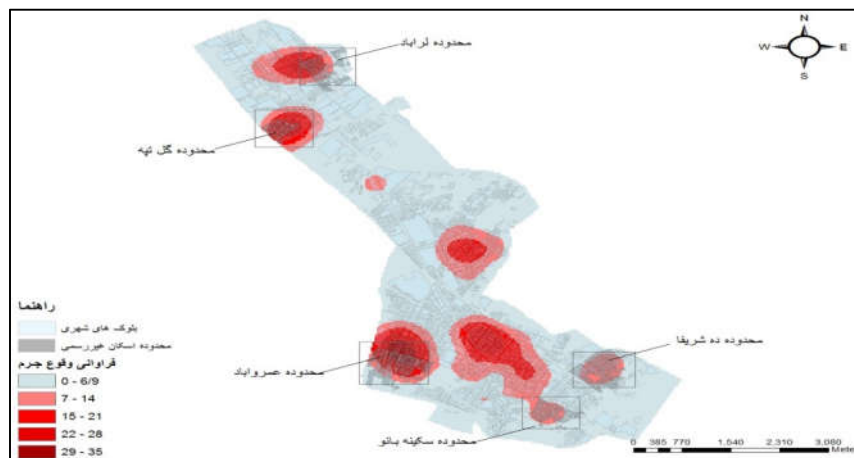
نقشه (۲): توزیع تطبیقی کل الگوی جرایم سرقت با محدوده اسکان غیررسمی
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

براساس روش یادشده و به‌منظور تشخیص کانون‌های جرایم در محدوده شهر ورامین در انواع بزه‌های مربوطه سرقت در محیط نرم‌افزار ARC GIS آزمون فوق انجام شده است. نتایج این آزمون تحلیل ما در مورد توزیع نقطه‌ای جرایم را نیز اثبات کرده و نشان می‌دهد توزیع جرایم سرقت در محدوده شهر ورامین به‌صورت خوشه‌ای گردآمده است. به عبارت دیگر، بخش‌هایی از شهر با میزان بالای بزهکاری مواجه است و بخش‌هایی نیز فاقد آن یا کمترین جرایم ثبت‌شده است. با توجه به نقشه شماره (۲) بین الگوی جرایم و روند جرم‌خیزی با محدوده‌های اسکان غیررسمی هماهنگی و تطابق مشاهده می‌شود به‌طوری‌که الگوهای بزهکاری در محدوده محله خیرآباد، گل تپه، عمروآباد و سکینه بانو قرار گرفته است مناطقی که جزو محدوده‌های اسکان غیررسمی هستند و جزو مناطق جرم‌خیز و کانون‌های عمده بزهکاری به‌ویژه در بزه سرقت قرار گرفته‌اند. در این بین تنها محدوده غیررسمی ده شریفا با رشد و خیزش بزهکاری روبه‌رو نبوده است اما همان‌طور که گفته شد از ۵ محله اسکان غیررسمی موجود ۴ محله جزو کانون‌ها و الگوهای بزهکاری بوده‌اند و تنها بخش مرکزی شهر است که از الگوی فوق تبعیت نمی‌کند.

در کل، از نقشه به‌دست آمده می‌توان این‌گونه استنتاج کرد که بخش بزرگی از معضل پدیده جرم‌خیزی در شهر ورامین مربوط به سکونتگاه‌های غیررسمی بوده و تنها بخش مرکزی از این قاعده مستثنا بوده و جزو مناطق اسکان غیررسمی نبوده است.

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

همچنین، الگوی به‌دست آمده گویای این مطلب مهم است که باتوجه ویژه به این مناطق و بااستفاده از رویکرد پلیسی کانون‌های جرم‌خیز می‌توان از بروز و رخداد پدیده بزهکاری تا حد زیادی کنترل به عمل آورد و چنانچه برنامه‌های انتظامی و توان عملیاتی پلیس باتوجه به الگوی مکانی و زمانی این جرایم صورت گیرد طبق تجربیات جهانی توانایی بالایی را در امر پیشگیری و کنترل از خود نشان خواهد داد.

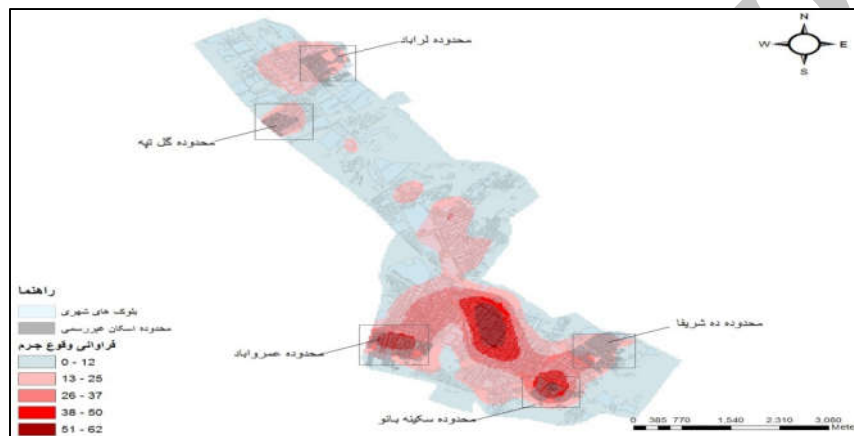

نقشه (۳): توزیع تطبیقی الگوی جرایم سرقت منازل مسکونی با محدوده اسکان غیررسمی
(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

باتوجه به متفاوت بودن ماهیت رخداد جرایم و زمینه‌های بروز آن در این پژوهش سعی شد تا الگوی فضایی جرایم با در نظر گرفتن نوع جرم به صورت جداگانه مورد سنجش قرار گیرد تا الگوها باتوجه به نوع جرم و علل بروز آن به تفصیل مورد سنجش قرار گیرد. در این خصوص جرایم مربوط به بزه سرقت منازل مسکونی به صورت جداگانه مورد سنجش قرار گرفت و نتایج نشان داد که هر جرمی باتوجه به شرایط جغرافیایی رخداد آن از الگوی خاصی تبعیت می‌کند به طوری که در مجموع ۳۹٫۵۳٪ از کل جرایم سرقت منازل مسکونی در این محدوده‌ها روی داده است.

همان‌طور که در نقشه شماره (۳) مشاهده می‌شود الگوی وقوع سرقت منازل مسکونی با الگوی وقوع کل جرایم سرقت تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد بدین گونه که در محدوده روغن‌کشی و چاله‌شنی یک کانون جرم‌خیز نمایان شده است؛ منطقه‌ای که جزو بخش-

های قدیمی شهر بوده و عمده بافت‌های فرسوده در آن ناحیه قرار گرفته است. همچنین، محدوده غیررسمی ده‌شریفا، که در نقشه قبل جزو مناطق جرم‌خیز نبود، جزو مناطق با وقوع جرایم متوسط در بزه منازل مسکونی نشان داده شده است. لکن نقشه کرنل جرایم سرقت نیز با تأیید و تأکید بیشتر بر محدوده‌های غیررسمی قرار گرفته است و اهمیت توجه به این مناطق در گسترش جرم‌خیزی حل فوری مشکلات این محدوده‌ها را دوچندان می‌کند.

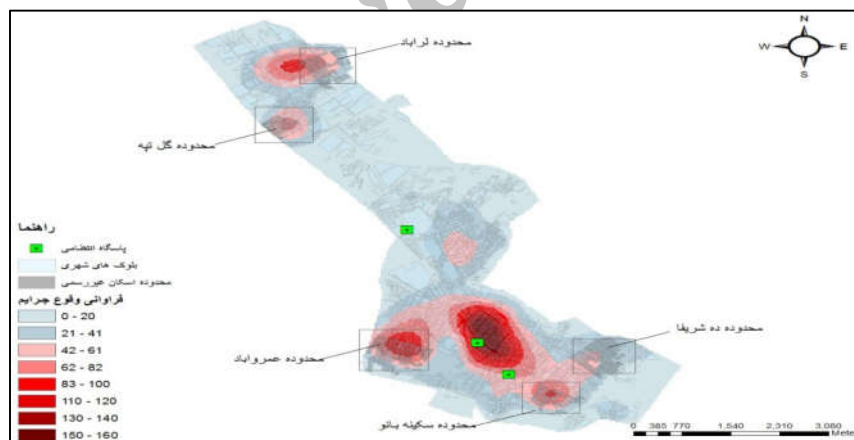
نقشه (۴): توزیع تطبیقی الگوی جرایم سرقت خودرو و قطعات خودرو با محدوده اسکان غیررسمی (منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

باتوجه به آمار تفکیکی وقوع جرایم و فراوانی وقوع بزه خودرو و قطعات خودرو سعی بر آن شد تا با شناسایی الگوی فضایی پدیده فوق نخست بتوان مناطق جرم‌خیز در این حوزه را شناسایی و سپس دلایل بروز آن را مشخص و با برنامه‌ریزی‌های صحیح انتظامی و مدیریتی از درصد وقوع پدیده یادشده کاست. در این خصوص و باتوجه به نقشه شماره (۴) متوجه می‌شویم که الگوی فضایی مربوط به سرقت خودرو بسیار گسترده و در تمام بخش‌های شهر گسترش یافته است که این موضوع را می‌توان ناشی از وجود اهداف مجرمانه فراوانی دانست که به راحتی در سرتاسر شهر یافت می‌شود اما مهیاشدن زمینه‌های بروز این بزه متشکل از عواملی است که در همه گستره شهر یافت نمی‌شود و کمترین که این بستر در همه جا یکسان نیست. طبق الگوی فوق ۳ کانون مشخص و شناسایی شده است. بخش اصلی مربوط به بخش مرکزی شهر می‌باشد که باتوجه به

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

حجم زیاد سفرهای روزانه و توقف خودرو در این منطقه شلوغی بیش از حد محیط و وجود افراد غریبه حجم زیادی از این نوع بزه در این منطقه رخ داده است. علاوه بر این، ۲ کانون دیگر در محدوده اسکان غیررسمی قرار گرفته و همچنان توجه و اهمیت ضرورت جرم‌خیزی این محدوده‌ها را اثبات کرده است به طوری که در مجموع ۲۹٫۶۸٪ از کل جرایم سرقت خودرو و قطعات خودرو در این محدوده‌ها رخ داده است.

ذکر این مطلب حائز اهمیت است که ماهیت رخداد سرقت خودرو در این مناطق با بخش مرکزی شهر کاملاً متفاوت می‌باشد به نحوی که بخش مرکزی با حجم بالای اهداف مجرمانه و نبود چشم‌های ناظر آشنا به محیط مشوق بروز سرقت خودرو بوده است اما محدوده‌های غیررسمی با وجود تعدد افراد معتاد و لابلالی روبه‌رو می‌باشد که در ساعات‌های پایانی شب اقدام به سرقت می‌کنند. پس از شناسایی الگوهای بزهکاری و تطبیق این الگوها با کانون‌های جرم‌خیز نقش نیروی انتظامی در کنترل و کشف الگوهای بزهکاری را بررسی می‌کنیم تا کاستی‌ها و نواقص موجود شناسایی و الگوی بهینه توزیع فضایی خدمات انتظامی متناسب با الگوها و کانون‌های بزهکاری به دست آید. در این خصوص موقعیت فضایی پاسگاه‌های موجود در شهر ورامین با محدوده‌های جرم‌خیز به‌ویژه محدوده‌های غیررسمی را به تصویر کشیده‌ایم.

نقشه (۵): موقعیت فضایی پاسگاه‌های انتظامی نسبت به محدوده‌های اسکان غیررسمی

(منبع: نگارندگان، ۱۳۹۵)

باتوجه به نقشه شماره (۵) در هیچ یک از محدوده‌های اسکان غیررسمی پاسگاه انتظامی وجود ندارد در این زمینه خلأ و کاستی بزرگی مشاهده می‌شود حتی پاسگاه‌های موجود از این محدوده‌ها فاصله فضایی و زمانی قابل توجهی دارند که این امر واکنش سریع و مؤثر با پدیده بزهکاری را با مشکل مواجه کرده است. ۲محدوده غیررسمی در شمال شهر شامل محله‌های خیرآباد و گل تپه با فاصله بسیار از مراکز انتظامی قرار گرفته و از این حیث در وضعیت بدتری قرار گرفته‌اند. در این زمینه پیشنهاد می‌شود با تأسیس مراکز جدید انتظامی در راستای ارائه خدمات هوشمند و مؤثر باتوجه به الگوها و کانون‌های جرم‌خیز اقدام به عمل آید.

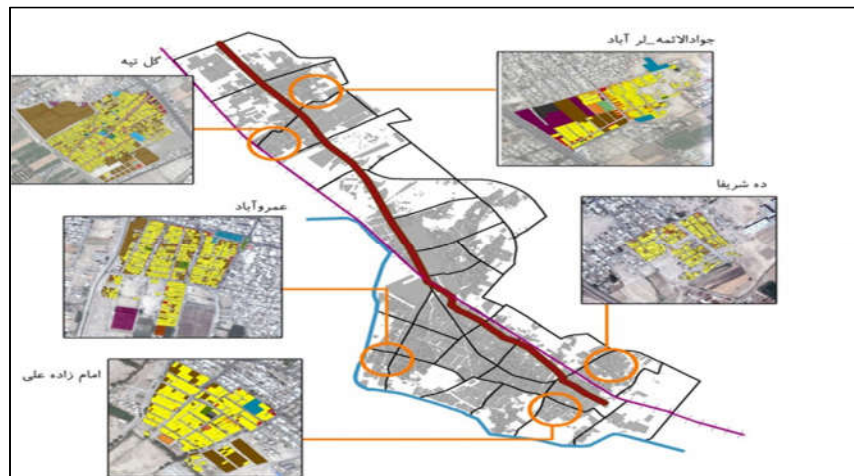
بررسی تفصیلی زمینه‌های بروز کانون‌های جرم‌خیز

برای درک صحیح بروز یک پدیده بررسی همه‌جانبه و تحلیل تاریخی زمینه‌های شکل‌گیری آن از اهمیت بالایی برخوردار است. همان‌طور که پیش‌تر در بخش نظری پژوهش اشاره شد زمینه‌های به‌وجود آمدن این محدوده‌های اسکان غیررسمی متشکل از عواملی است که در شهر ورامین و طی سالیان گذشته فراهم آمده و موجبات شکل‌گیری این محدوده‌ها را فراهم کرده است. به‌طور خلاصه، این روند با مهاجرت گسترده افراد از شهرهای مختلف فراهم شده است. درواقع، مهاجران به‌دلیل فقدان استطاعت مالی نتوانستند جذب بخش مرکزی شهر شوند لذا به سمت حاشیه شهر و روستاهای اطراف شهر گرایش پیدا کردند که از نظر قیمت مسکن در وضعیت بهتری قرار دارد. این مهاجران به‌تدریج با خرید و تفکیک زمین‌های کشاورزی اقدام به ساخت‌وساز غیرمجاز بدون رعایت اصول و مقررات شهرسازی کردند.

پس از گذشت زمان و با تجمع افراد فقیر در این محدوده‌ها به‌تدریج گتوهای فقیر شهری شکل گرفت. گتوها مناطقی متشکل از افرادی با پایگاه‌های اجتماعی، اقتصادی پایین بودند که با طیف مختلفی از اقوام ایرانی و خارجی روبه‌رو بودند و باعث توسعه این مناطق در شهر ورامین شدند. شرایط مذکور مجموع عوامل و زمینه‌های بروز آسیب‌های اجتماعی را در این محدوده‌ها فراهم کرد که می‌توان این امر را ناشی از کالبد نامناسب و بافت این محدوده‌ها، فقر اقتصادی، پایگاه اجتماعی ضعیف و سطح پایین موقعیت اجتماعی ساکنان این محدوده‌ها دانست. همچنین، طبق بررسی‌های میدانی در این محدوده‌ها زمین‌های بایر و خالی بسیاری وجود دارد که هم باعث توسعه بافت

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

آشفته شده و هم موجبات آشفته‌گی و بروز ناهنجاری‌ها را فراهم کرده است. در این محدوده‌ها به‌ویژه در حاشیه خارجی آنها کوچه‌های نیمه تکمیل و خانه‌های جداافتاده از بافت اصلی مشاهده می‌شود؛ بخش‌هایی که فاقد آسفالت شهری، گاز، تلفن و غیره بوده و از امکانات شهری چون نورپردازی با تیرهای چراغ‌برق کم برخوردار یا محروم‌اند.

نقشه (۶): ویژگی‌های کالبدی مناطق حاشیه‌ای شهر ورامین

علاوه بر این تعدادی لامپ‌های سوخته وجود دارد که تاریکی حاصل از این نقصان می‌تواند زمینه‌ساز ارتکاب جرم و امنیت شود و رفت‌وآمد ساکنان در ساعات‌های شب را به پایین‌ترین حد خود برساند. در این خصوص نظریه‌پرداز مشهور جیکوبز- این‌گونه استدلال می‌کند که دیده‌شدن چشم‌های ناظر را افزایش داده و از زمینه‌های وقوع جرم به‌شدت می‌کاهد. علاوه بر این، فاصله اندک بین روستاها و محله‌های حاشیه‌ای شهر اغلب با اتصال از طریق جاده‌های تاریک و شوسه موجب شکل‌گیری انواع جرایم در این فضاهای غیرقابل دفاع شده است. نصب تیرهای چراغ‌برق و تشویق به رفت‌وآمد مردم امنیت روانی حاصل از روشنایی مناسب در ساعات‌های شب را فراهم می‌کند. همچنین، تحرک و پویایی زندگی شبانه یکی از معیارهای مهم در تشخیص شهرهای قابل زندگی و دارای کیفیت بالا می‌باشد. از این‌رو، توجه به استقرار کاربری‌هایی، که مشوق حضور شهروندان در ساعات‌های شب هستند، از اهمیت و ضرورت بالایی برخوردار است. به-علاوه در این محله‌ها شاهد کنج‌های دور از میدان دید و نیز در تعداد زیادی از محله‌ها

شاهد اختلاف سطح افقی گاه بیش از نیم متر هستیم که شاکله کالبدی فضا در چنین مواقعی امکان پنهان شدن و حملات ناگهانی را به مجرمان می‌دهد و به‌ویژه در مورد زنان و سالخورده‌گان و کودکان احتمال آسیب‌پذیری بالایی را به همراه دارد. در واقع، وجود کوچه‌هایی با سطح ارتفاعی خیلی پایین‌تر از خیابان اصلی باعث فقدان عبور و مرور اهالی و خلوت شدن محله‌های قلعه گبری و لرآباد شده که می‌توان با هم‌سطح‌سازی و انجام آسفالت موجب تشویق حضور مردم در فضاهای مختلف محله شد. همچنین، وجود قلعه تاریخی در محله قلعه‌گبری، که با رهاسازی بافت به حال خود محل تجمع معتادان شده و زمینه ارتکاب انواع جرایم و تهاجم به شهروندان را فراهم کرده است، وجود کوچه‌هایی با زوایای کور و پیچ‌درپیچ، وجود عقب‌نشینی و برآمدگی در بافت، کوچه‌های بی‌نظم و خانه‌های یک‌طبقه در حاشیه محله‌هایی چون خیرآباد، عمروآباد و گل‌تپه در شب هنگام و ساعت‌های خلوت زمینه‌ساز ارتکاب جرایم سرقت منزل مسکونی و حتی خفت‌گیری‌های شبانه در داخل منزل هستند.

به عبارت دیگر، فاصله کوتاه بین محله‌ها با زمین‌های زراعی اطراف موجبات وقوع جرم‌های پنهانی در بین درختان و بوته‌زارهای بلند و زورگیری‌های شبانه و روزانه را فراهم کرده است لذا پیشنهاد می‌شود از طریق ایجاد حصار بین محله‌ها و زمین‌های زراعی نسبت به ساماندهی وضع موجود ساماندهی اقدام شود. همچنین، نحوه طراحی ساختمان‌ها در تعدادی از محله‌ها به شکلی است که به دلایل گوناگون پنجره‌ها و بالکن‌های واحدهای مسکونی به کوچه و گذرگاه دید ندارند. لذا، باید در ساخت‌وسازهای جدید این موضوع را لحاظ کرد تا با همکاری ساکنان میزان امنیت در سطح محله‌ها از طریق نظارت طبیعی افزایش یابد. علاوه بر این، وجود آثار خرابکاری توسط تبهکاران و اوباش و رسیدگی نکردن مسئولان برای تعویض تابلوها و علائم وندالیستی می‌تواند امنیت روانی شهروندان را به خطر انداخته و حس بی‌توجهی و فقدان نظرات کافی به محله را به شهروندان القا کند. همچنین، جسارت خرابکاران را برای صدمه بیشتر به اموال عمومی و خصوصی افزایش دهد. به‌طور کلی، این محدوده‌ها از نظر برخورداری از خدمات شهری در وضعیت نامناسبی قرار دارند و اغلب محدوده‌ها فاقد خودروگاه^۱ عمومی هستند که با توجه به بافت نامناسب و وجود بزهکاران متعددی که منتظر

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

فرصت‌های بزهکارانه هستند اغلب خودروها سرقت می‌شوند. در این رابطه با احداث خودروگاه عمومی در سطح محله‌ها و ارتقای روشنایی محیط می‌توان از وقوع سرقت به‌ویژه سرقت خودرو جلوگیری کرد.

مهم‌ترین مشکلات انتظامی و امنیتی موجود در محدوده‌های اسکان غیررسمی

شهر ورامین

- حضور معتادان، اراذل و اوباش و زورگیران؛
- پایین بودن احساس امنیت در محل زندگی ناشی از وجود سارقان و اراذل و اوباش؛
- نبود باجه انتظامی در محل و حضور کمرنگ پلیس؛
- ضعف حضور نیروی انتظامی و یا رسیدگی دیر هنگام به مسائل رخ داده؛
- پایین بودن امنیت به‌ویژه در شب به دلیل خفت‌گیری و زورگیری؛
- خرید و فروش موادمخدر و سرقت از منازل و اتومبیل‌ها در محله‌ها؛
- بی‌اعتمادی به نهادهای نظارتی - کنترلی؛
- ضعف در روشنایی معابر و افزایش ناامنی در شب‌ها؛
- وجود مکان‌های بی‌دفاع در نقاط مختلف محله.

نتیجه‌گیری

شهر ورامین در جنوب شرقی استان تهران با بیش از ۲۰۰ هزار نفر جمعیت و متشکل از محله‌های ۳۵ گانه واقع شده است که طبق بررسی‌های طرح توانمندسازی و ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی ۵ محدوده از نظر کالبدی، اقتصادی و اجتماعی جزو سکونتگاه‌های غیررسمی و محروم شناسایی شده است. با تحلیل فضایی این محدوده‌ها این نکته نمایان می‌شود که هر ۵ محدوده اسکان غیررسمی در حاشیه شهر واقع شده‌اند و در گذشته به صورت روستاهایی بوده‌اند که در اطراف شهر قرار داشته‌اند و به تدریج و با گسترش شهر و همچنین توسعه این روستاها در اراضی کشاورزی اطراف خود و تغییر

کاربری زمین‌ها از کشاورزی به مسکونی در شهر ورامین ادغام شده‌اند و هم‌اکنون در طرح جامع شهر جزیی از محله‌های شهر محسوب می‌شوند.

از آنجا که بزهکاری و احساس ناامنی شهروندان ماهیتی مکانی دارد لازم است تا به تمامی دیدگاه‌های مورد استفاده برای پاسخگویی به اولویت‌ها و نیازهای جامعه در سطح محلی نگاه شود و این دیدگاه‌ها به هم پیوند داده شوند. درواقع، بزهکاری و ترس از بزهکاری دو مسئله جداگانه اما مرتبط به هم هستند. خیابانی که دارای نورپردازی ضعیفی است و یا سطح روشنایی آن پایین است کمتر مورد استفاده قرار می‌گیرد و این تصور را در مردم ایجاد می‌کند که این خیابان محلی مناسب برای حضور و پنهان شدن خلافکاران است. بنابراین، احساس ناامنی و ترس از بزهکاری در بین مردم افزایش پیدا می‌کند. از سوی دیگر در این خیابان‌ها امکان شناسایی و دستگیری بزهکاران کمتر می‌شود و احتمال وقوع بزهکاری افزایش می‌یابد. طبق بررسی‌ها و یافته‌های پژوهش اثبات شده است که عمده کانون‌های جرم‌خیز در محدوده‌های اسکان غیررسمی شهر ورامین شکل گرفته و الگوی فضایی جرایم در این محدوده‌ها قرار گرفته است. نقشه تخمین تراکم کرنل ۴ کانون جرم‌خیز را در محدوده‌های اسکان غیررسمی نشان می‌دهد و آزمون شاخص نزدیک‌ترین همسایه و آماره موران نیز خوشه‌ای بودن جرایم سرقت در این محدوده‌ها را اثبات کرده است. همچنین در این رابطه مشخص شد که محدوده‌های اسکان غیررسمی عمروآباد و گل‌تپه به ترتیب با بیشترین میزان جرایم سرقت روبه‌رو بوده‌اند.

نتیجه پژوهش فرض تحقیق مبنی بر انطباق الگوهای بزهکاری با محدوده‌های اسکان غیررسمی را تا حدود زیادی روشن کرد و این موضوع با همپوشانی الگوهای فوق و میزان فراوانی جرایم در این محدوده‌ها به دست آمد. رعایت نکردن اصول طراحی محیطی در پیشگیری از جرایم نتیجه مطالعاتی طرح اسکان غیررسمی شهر ورامین و مطالعات میدانی است. عواملی همچون وجود وندالیسم بصری، کاربری‌های ناسازگار، اراضی بایر در بین بافت محله‌ها، وجود تعداد بسیاری لامپ‌های شکسته و خاموش در هنگام شب و خلوت شدن محیط در ساعت‌های پایانی شب به دلیل رعایت نکردن اختلاط کاربری‌ها در سطح محله‌ها همگی از جمله عواملی بودند که زمینه‌های تشویق و تسهیل بزهکاری در شهر ورامین را موجب شده‌اند. لذا، ضروری است ویژگی‌های اجتماعی ساکنان محله‌ها را به سایر عواملی محیطی اضافه کرد. این محدوده‌ها از نظر خدمات شهری

پژوهشنامه جغرافیای انتظامی (سال پنجم، شماره هجدهم، تابستان ۱۳۹۶)

به‌ویژه خدمات انتظامی بسیار ضعیف می‌باشند به‌طوری‌که با مشکلات و کمبود تجهیزات انتظامی برای برخورد با مسائل امنیتی روبه‌رو هستند. همچنین، باید در تمام مواردی که در بخش یافته‌های پژوهش به موضوع اشاره شد اهتمام ویژه‌ای توسط شهرداری و اداره برق شهر ورامین در راستای تأمین نور مناسب برای همه فضاهای عمومی شهر صورت پذیرد و با تسطیح حواشی محله‌ها امکان نظارت را افزایش داد. از این‌رو، می‌توان گفت تنها طرح‌هایی امنیت اجتماعی را برای جامعه به ارمغان می‌آورند که از فرایندهای مشارکتی بهره بیشتری گرفته به نیازهای محلی توجه کرده و به همان میزان که به راهبردهای طراحی اهمیت می‌دهند توسعه محیطی، اجتماعی و مسائل مدیریتی را نیز در نظر می‌گیرند.

پیشنهادها

باتوجه به یافته‌های پژوهش در راستای بهبود کیفیت زندگی و افزایش امنیت اجتماعی ساکنان می‌توان برای سامان‌دهی اجتماعی و انتظامی محله‌های اسکان غیررسمی شهر ورامین راهکارهایی را به شرح زیر ارائه کرد.

- ارتقای امنیت محله: تشکیل نهاد امنیت محلی پلیس محله- دیدبان محله، تعیین راهکار تأمین امنیت محله با مشارکت ساکنان محله و نیروی انتظامی؛
- تهیه نقشه جامع نقاط جرم‌خیز در مرکز فرماندهی پیشگیری و کشف جرایم شهری و مبنای رهبری و چینش فضایی-زمانی گشت‌های انتظامی بر پایه یافته‌های پژوهش محور برای استفاده بهینه از سازمان‌ها و نیروهای موجود به‌منظور دستیابی به بهترین نتیجه؛
- نهادسازی و توان‌افزایی مدیریت محلی، تشکیل دفتر توسعه محلی، تشکیل مدیریت یکپارچه شهری توأمان با همکاری نهادهایی چون نیروی انتظامی، شهرداری، سازمان مدیریت بحران و غیره؛
- تشکیل کمیته ویژه برای ساماندهی وضعیت موجود در بافت اسکان غیررسمی شهر ورامین به‌دلیل مشکلات گسترده این نواحی و پیشنهادهای کالبدی ویژه در کانون‌های جرم‌خیز در شهر ورامین از قبیل تسطیح اختلاف بین سطوح اراضی در

- محدوده محله لرآباد و تبدیل اراضی بایر بین محله‌ها به فضاهای عمومی تفریحی در بین محله‌های لرآباد، سکینه‌بانو، ده‌شریفا و گل‌تپه؛
- تشویق مردم و نهادها و آگاهی‌بخشیدن به اذهان عمومی به‌منظور استفاده از امکانات مؤثرتر برای پیشگیری (نصب دزدگیر در ماشین‌آلات و مغازه‌ها، نصب دوربین مداربسته در خیابان‌ها و مغازه‌ها، استفاده از پنجره‌ها و درب‌های مقاوم و غیره)؛
  - ساماندهی محیط بصری آشفته و رفع آثار وندالیسم چون دیوارنویسی‌های نامطلوب شهری، جمع‌آوری منظم زباله از سطح شهر، توزیع کارآمد کاربری‌های شهری در بافت محله‌ها، رفع کاربری‌های ناسازگار با بافت محله به‌ویژه در محله عمر و آباد؛
  - توانمندسازی اجتماع‌های محله‌های هدف و کاهش فقر، سامان‌دهی و بهسازی کالبدی - عملکردی محله‌های هدف، برگزاری دوره‌های نیازسنجی و توانمندسازی برای گروه‌های آسیب‌پذیر ساکن در محله (به‌ویژه مهاجران افغان).

منابع

- احمدی، سجاد؛ سیف‌الدینی، فرانک؛ کلاتتری، محسن (۱۳۹۲)، تحلیل فضایی الگوهای بزهکاری در منطقه ۱۷ شهرداری تهران، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال سیزدهم، شماره ۳۱، صص ۴۷-۷۲.
- ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۹)، سکونتگاه‌های غیررسمی و اسطوره حاشیه‌نشینی، تهران: سازمان فناوری اطلاعات و ارتباطات شهرداری تهران.
- بیانلو، یوسف؛ منصوریان، محمدکریم (۱۳۸۵)، رابطه تراکم جمعیت با میزان و نوع جرم، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال ششم، شماره ۲۲، صص ۲۹-۵۶.
- پیری، عیسی؛ زالی، نادر؛ تقی‌لو، علی‌اکبر (۱۳۹۰)، امکان‌سنجی به‌کارگیری رهیافت‌های توانمندسازی در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی ناحیه گلشهر مشهد، مطالعات پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال سوم، شماره ۱۲، صص ۱۱۹-۱۳۴.
- رضایی بحرآباد،؟؟؟ (۱۳۸۹)، بافت‌های فرسوده شهری، مکان‌های جرم‌خیز: تأثیر بافت فرسوده پیرامون حرم رضوی بر وقوع جرم، تهران: مطالعات اجتماعی ایران، دوره چهارم، شماره ۴.
- شاطریان، محسن؛ اشنویی، امیر؛ گنجی‌پور، محمود (۱۳۸۹)، سنجش رابطه بین محل سکونت و انحرافات اجتماعی (مطالعه موردی: محلات حاشیه‌نشین و غیر حاشیه‌نشین شهر آران و بیدگل)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، ج ۱۵، شماره ۱۸، صص ۷-۲۷.
- شکویی، حسین (۱۳۵۵)، حاشیه‌نشینان شهری خانه‌های ارزان‌قیمت و سیاست مسکن، تبریز: مؤسسه تحقیقات اجتماعی و علوم انسانی.
- فرید تهرانی، سایه (۱۳۹۰)، ترس در فضای شهری، نشر آرمان‌شهر.
- کلاتتری، محسن؛ زادولی‌زاده، شاهرخ؛ غلامحسینی، رحیم (۱۳۹۳)، رتبه‌بندی نواحی شهری براساس عوامل مؤثر در افزایش جرم (مطالعه موردی: نواحی منطقه ۶ تهران)، فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی شهری، سال دوم، شماره ۶، صص ۱۰۱-۷۹.
- گلی، علی؛ مغانی رحیمی، بهنام (۱۳۸۹)، بررسی ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی شیراز در افزایش جرایم ششگانه، مطالعات مدیریت انتظامی، سال پنجم، شماره ۳، صص ۴۴۴-۴۴۴.
- مشکینی، ابوالفضل؛ زیاری، کرامت‌اله؛ کلاتتری، محسن؛ پرهیز، فریاد (۱۳۹۰)، تحلیل فضایی-کالبدی ناهنجاری‌های اجتماعی در مناطق اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: منطقه اسکان غیررسمی اسلام‌آباد در شهر زنجان)، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۵، شماره ۲، صص ۱۶-۱.

- مهندسین مشاور شارستان (۱۳۹۱)، برنامه سامان‌دهی سکونتگاه‌های غیررسمی و اقدامات توانمندسازی اجتماع‌های آنها با تأکید بر بهسازی شهری - ورامین.
- میره‌ای، محمد؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ خدائی، زهرا (۱۳۹۱)، اسکان غیررسمی در جهان و ایران، تهران: جهاد دانشگاهی.
- نیویرث، رابرت (۲۰۰۵)، شهرهای در سایه میلیاردها محله حاشیه‌نشین در دنیای جدید شهری، ترجمه، احمد پوراحمد، ابوالفضل مشکینی، ژیلا سجادی و کیومرث حبیبی، تهران: دانشگاه تهران.
- هادیزاده بزاز، مریم (۱۳۸۲)، حاشیه‌نشینی و راهکارهای ساماندهی آن در جهان، مشهد: شهرداری مشهد.
- ویلیامز، فرانک‌پی؛ مک‌شین، ماری لین‌دی (۱۳۸۳)، نظریه‌های جرم‌شناسی، ترجمه حمیدرضا ملک محمدی، تهران: میزان.
- A.Khalifa, Marwa, (2015), Evolution Of Informal Settlements Upgrading Strategies In Egypt: From Negligence To Participatory Development, Ain Shams Engineering Journal, Vol6, Pp1151-1159.
- Husmann, C. (2016). Marginality As A Root Cause Of Poverty: Identifying Marginality Hotspots In Ethiopia. World Development, 78, 420-435.
- Informal Settlements: A New Policy Agenda For 2016 Un-Habitat Iii, Habitat International, Vol50, Pp373-384.
- Kim. Dovey, (2015), Sustainable Informal Settlements Social And Behavioral Sciences Vol179- Pp5-13.
- Manisha. Jain, Jorg Knieling, Hannes Taubenbock, (2015), Urban Transformation In The Capital Territory Of Dehli, India: The Emergence And Growth Of Slums? Habitat International-Vol48-Pp87-96.
- Nakamura, S. (2016). Revealing Invisible Rules In Slums: The Nexus Between Perceived Tenure Security And Housing Investment, 53.
- Ragheb, G., El-Shimy, H., & Ragheb, A. (2016). Land For Poor: Towards Sustainable Master Plan For Sensitive Redevelopment Of Slums, 216, 417-427.